

Pál János¹

A kommunista hatalom szolgálatában. Sebe Ferenc lelkész és előadó-tanácsos ügynöki tevékenysége

A 2000. július 16-án nyolcvanöt esztendőskorában elhunyt Sebe Ferenc aktív életének jelentős részét kettős szerepkörben töltötte: lelkészként és előadó-tanácsosként negyvenhárom éven át a romániai unitárius egyházat, huszonkilenc éven át pedig a kommunista államhatalmat szolgált a Securitate ügynökeként „Alexa” és „Ambrus Geza” fedőnevek alatt.² Forrásaink szerint mindkét területen szakszerű munkát végzett, szolgálatait az egyház és a Securitate nyugdíjazását követően is igénybe vette. Több évtizedes egyházi és ügynöki tevékenysége idején mindkét intézményben kvázi töretlenül élvezte felettesei bizalmát, egyházi előadó-tanácsosi munkaköréből fakadóan pedig olyan pozíciót töltött be, ami miatt nemcsak a püspöki hivatal adminisztrációjának, hanem a politikai rendőrség unitárius egyházban kiépített ügynökhálózatának is meghatározó szereplője volt.

Tanulmányunkban Sebe Ferenc adatgyűjtési iratállományainak vizsgálatával ügynöki tevékenységét, annak az egyház életére gyakorolt hatását kísérjük meg feltérképezni a következő témakörök megvizsgálásával: a beszerzés indítékai; ügynöki feladatkörök;³ az együttműködés által a hatalom és egyén előtt megnyíló perspektívák; az ügynöki munka tevékenységi területei és eredményei; a tájékoztató jegyzékekből kibontakozó egyház- és társadalomkép.

¹ Pál János (1978) homoródszentmártoni lelkész, történész. Történelmi képzését 2002-ben a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófia Karán, lelkészi képzését 2005-ben a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Karán, egyháztörténelmi doktori címét pedig 2015-ben szerezte a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen. Elérhetősége: paljanos@yahoo.com.

² Az utolsó rendelkezésünkre álló jelentése 1988. július 18-ikai keltezésű. Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), Fond rețea 187947, vol. 1. 4–5. l.

³ A beszerzés okainak és körülményeinek a tisztázása végett tanulmányunkban még felhasználtuk Kovács Jozefa, Erdő János és Sebe Ferenc megfigyelési iratállományait is.

Beszervezés

Tanulmányunk és a szervezés körülményeinek kontextusba helyezése céljából fejezetünket a célszemély életútjának rövid ismertetésével indítjuk. Sebe Ferenc 1915. augusztus 10-én született az egykori Kis-Küküllő vármegyei (ma Maros megyei) Pipén, lelkészi családban. Elemi iskoláit Pipén és Szásznádason végezte. Gimnáziumi tanulmányainak első két évét a kolozsvári Gheorghe Barițiu Kollégiumban, a hátralévő négyet pedig a székelykeresztúri Orbán Balázs Unitárius Gimnáziumban, illetve a kolozsvári Unitárius Kollégiumban. Az Unitárius Teológiai Akadémia elvégzése (1935–1939) után rövid ideig (1939 októbertől – 1940 áprilisa) a székelykeresztúri unitárius gazdasági iskola nevelője volt. 1939 áprilistól segédlelkészi minőségben az erzsébetvárosi egyházközség lelkészeként működött. 1940 decemberében áthelyezték Tordára segédlelkésznek, innen azonban egyéves tartózkodás után (1941 októberében) átszökött Észak-Erdélybe, és a kadácsi egyházközségbe nyert kinevezést.⁴ 1945–1946 között a magyarországi, 1946–1963 között a kolozsvári egyházközség lelkészeként működött. 1949–1951 között a kolozs-dobokai egyházkör, 1961–1963 között pedig a kolozsvári egyházkör esperesi feladatait is ellátta.⁵ Egyházi előadó-tanácsosként vonult nyugdíjba, mely hivatalt 1963–1982 között töltötte be. Nyugdíj-

⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 226. l.; Önéletrajza szerint két ok miatt döntött a szökés mellett: tudomására jutott, hogy a kadácsi egyházközség lelkészévé választotta, menyasszonya pedig Észak-Erdélyben tartózkodott. CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 226. l.; Lőrinczy Dénes tordai lelkész 1941. október 18-i nyilatkozata szerint Sebe menyasszonyával együtt szökött át Észak-Erdélybe, miután ott lelkészi állást ajánlottak fel neki. CNSAS, Fond rețea 235718, 4. l.; 1968. november 16-án Sebe találkozott Lestyán Ferenc marosvásárhelyi római katolikus pappal, akit tordai tartózkodása idején ismert meg személyesen. Ezen a beszélgetésen szóba került Lestyán és egy bizonyos Mádlí nevezetű személy kémtvékenysége. Lestyán szerint ebben az ügyben „Jómagam nagyon keveset, szinte semmit nem tettem, te jóval keményebb voltál”. Sebe tagadta, hogy kémtvékenységet folytatott volna. „[...] én – mondta – lényegében nem csináltam semmit. Igaz, hogy a testvérem eljött hozzám, és be akart szervezni, hogy én legyek az egyik, aki közvetít a tordai román hadseregről, de én határozottan elutasítottam.” Mádlí, akit Sebe testvére szervezett be, lelepleződött, nem kijárt tehát, hogy Sebét a közvetett érintettsége kényszerítette szökre. CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 161. l.

⁵ Életrajza szerint a kolozs-dobokai egyházkörben 1948–1950 között, a kolozsvárban pedig 1960–1963 között volt esperes. CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 79. l.; Szövegünkben MOLNÁR Lehel *Nevek és korok. Az Erdélyi Unitárius Egyház egyházköreiből 1948 és 2009 közötti változása; esperesei és felügyelőségének címmű tanulmányának az adatait közzöltük. Keresztény Magvető 115. évf., 2. sz. (2009): 303.*

ba menetele után hosszú éveken át a kidei egyházközséget és annak nagybányai, valamint besztercei leányegyházközségeit pásztorolta.⁶

Forrásaink szerint Sebe Magyarországra távozása nem múlt el nyomtalanul az 1945-ös politikai rendszerváltással, és az újonnan kiépülő államhatalom látókörében maradt mint a királyi Románia állambiztonsági szolgálata által szökevényként nyilvántartásba vett és az illegális határátlépés miatt állampolgárságtól megfosztott személy. Megfigyelési dossziéjának egy 1966. augusztus 9-én keltezett irata szerint például a Securitate magyar irredentaként és nacionalistaként tartotta számon, aki 1940-ben törvénytelenül hagyta el Romániát.⁷ Beszédes ebben a kérdésben az 1951. március 27-én összeállított személyi adatlapja is, amelyben a rendszerellenes cselekedetek számbavétele a Magyarországra való szökésével kezdődik. 1940. november 2-án – olvashatjuk itt – törvénytelenül lépte át a határt, és távozott Tordáról Kolozsvárra, ahol aztán „soviniszta és reakciós magatartást tanúsított”.⁸ A román állammal szembeni illojális magatartás mint kompromittáló örökség legszembetűnőbben bizonyítéka, hogy magyarországi tartózkodása idején (1945–1946) a hatalom szervei már megfigyelés alatt tartották magyar sovinizmussal gyanúsított személyként.⁹

Kolozsvári lelkésszé választásával fokozódott a személyére irányuló figyelem és ezzel párhuzamosan a rendszerellenesnek ítélt tetteinek száma. A már említett személyi lapon 1951 márciusáig még a következő terhelő bizonyítékok sorakoztak a neve alatt: 1950-ben bábszínházat szervezett és működtetett törvénytelenül az egyházközségben. Kiss Elek püspök bizalmi embere, és szoros kapcsolatban áll Csifó Nagy László egyházi titkárral, Erdő János, Kovács Lajos és Simén Dániel teológiai tanárokkal.¹⁰ Hallgatja az *Amerika Hangját*, Csifó irodájában rendszerellenes politikai kérdéseket vitat meg az említett személyekkel, és a városban tapasztaltokról szinte minden második nap beszámolót tart előbbinek. 1951. június 12-én hittanvizsgát tartott, és mintegy százharmincöt gyermek és szülő előtt a keresztényellenes hangulatról és világnézetről beszélt; a szülőket gyermekeik vallásos szellemiségben való nevelésére buzdította, hogy megma-

⁶ *Keresztény Magvető* 106. évf., 1–4. sz. (2000.) 178–179.

⁷ CNSAS, Fond informativ 235718, 1. l.

⁸ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 227. l.

⁹ CNSAS, Fond informativ 235718, 1. 9. l.

¹⁰ Csifó Nagy László püspöki titkárt, Erdő János, Kovács Lajos, Lőrinczi Mihály, Simén Dániel teológiai tanárokat, valamint Lőrinczy Zoltán egyházi számvevőt a nyugati államok javára folytatott kémkedéssel gyanúsította a Securitate. Ezzel kapcsolatban lásd PÁL János, „Unitárius egyházvezetés 1945–1965 között. Egy célcsoport metamorfózisa”, *Magyar Kisebbség* 18. évf., 1. sz. (2013): 82–175.

radhassanak hitükben. Két alkalommal ellenséges (nacionalista, antidemokrati-
kus) tartalmú beszédet mondott.¹¹

A felsorolt kompromittáló cselekedetek közül a bábszínház szervezése és működtetése bizonyult a legsúlyosabb vétségnek, mivel ez ügyben büntetőeljá-
rást kezdeményeztek ellene. Nicolae Maiuga törzsőrmester, a Kolozs megyei mi-
licia igazságügyi szolgálatának nyomozója 1950. március 15–16-án hallgatta ki
az érintetteket, és referátumában a következőképpen összegezte vizsgálatának
eredményeit: 1947 nyarától Sebe Ferenc a kolozsvári egyházközség lelkészeként
és vallásánaraként bábszínházat rendezett be a hitoktatásra használt tanterem-
ben, és ott előadásokat szervezett a gyermekeknek és szülőknek. Az előadások
alkalmával összegyűjtött önkéntes adományokat azonban számvitel nélkül köl-
tötte el, elsősorban a színház eszköztárának gyarapítására. 1950-ben továbbfej-
lesztette a bábszínházat, vetítógépet vásárolt, és növelte a bábszínészek számát.
A kolozsvári belvárosi egyházközségen kívül előadást tartott még a kolozsvári
Irisz-telepi, valamint a magyarszováti egyházközségekben is. Munkájában fele-
sége, három teológiai hallgató és két nő segítette. Mivel 1947–1950. március 15-e
között engedély és számvitel nélkül működtette a bábszínházat, a vonatkozó jog-
szabályok szerint adócsalást követett el.¹²

A bábszínház felszámolásán kívül nincsenek információink arról, hogy bár-
miféle megtorlás érte volna Sebét ebben az ügyben. Az állami hatóságokkal ilyen
formában való találkozása azonban minden valószínűség szerint igen kellemet-
lenül érintette, és nemcsak az tudatosult benne, hogy megfigyelik, hanem meg-
erősödött az a meggyőződése is, hogy lelkeszi tevékenységéért könnyen érheti
retorzió, amit csak úgy képes elhárítani, ha a hatalom elvárásai szerint cselek-
szik, azzal együttműködik. Feltevésünket az 1959. július 30-án lezajlott beszerve-
zésről készült jelentésre alapozzuk. Ennek beszámolója szerint a Securitate tiszt-
jeivel folytatott beszélgetés alkalmával őszintén viselkedett, és készségét fejezte
ki az állambiztonság szerveivel való együttműködésre. Szolgálatának felajánlásá-
ra természetesen ösztönzően hatott a korábbi tapasztalatok mellett az is, hogy a
beszervezést irányító Pall Francisc kapitány és Onac Ioan főhadnagy a célsze-
mély megtörését kompromittáló tevékenységeinek a felelevenítésével, számba-
vételével indította.¹³

Július 30-át megelőzően a Securitate egyébként már igénybe vette a szolgál-
atait, és a Simén Dániel teológiai tanár által szerkesztett, valamint rendszerelle-

¹¹ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 227–228. l.

¹² CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 4. 6–7. l.

¹³ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 236. l.

nességgel gyanúsított prédikációsköteteknek tartalmi elemzésével bízta meg. A beszerzés jóváhagyását kérő Pall Francisc és Onac Ioan szerint a prédikációk véleményezését követően Sebe úgy nyilatkozott, hogy szeretne kapcsolatban maradni a hatósági szervekkel, és hajlandó velük együttműködni olyan esetekben, amikor arra felkérlik.¹⁴ Nem tudunk semmit jelenleg a prédikációk elemzésére szólító felkérés körülményeiről, indítékáról. Legvalószínűbb, hogy a Securitate ezáltal próbált Sebe bizalmába férkőzni, de könnyen értelmezhető a nyomásgyakorlás következő fokozatának, egyfajta célzásnak arra, hogy szolgálataira a jövőben is számítanak.¹⁵

Összegezve a fentieket úgy gondoljuk, hogy 1959-ben Sebe számára a kör bezárult. Az állami szervekkel való érintkezések tapasztalataiból okulva egyértelművé vált előtte, hogy olyan kényszerpályára került, aminek végállomása csakis a kollaborálás lehet. Ezzel magyarázzuk az együttműködésre vonatkozó nyilatkozatát, valamint a beszerzéskor tanúsított készséges magatartást és az együttműködésre adott igenlő választ. A hatalom gépezetébe való konfliktusmentes betagozódást természetesen a megtorlástól való félelem mozgatta, alárendelt helyzetében igyekezett mindenféle összeütközést kerülni egy olyan kritikus időszakban, amikor az unitárius egyházon nagy letartóztatási hullám söpört végig az 1956-os magyarországi forradalom romániai utórezgésének következtében.¹⁶ Másképpen fogalmazva, előremenekült, és az állambiztonsági szervek folyamatos jelenléte, valamint a kompromittált múltja miatt fel sem merült benne a visszautasítás lehetőségének gondolata.

A kérdésre, hogy miért került Sebe ilyen intenzitással az állambiztonságiak fókuszába, választ az 1959. szeptember 5-én kelt beszerzési tervezetből kapunk. Eszerint ebben az időszakban életbevágóan fontos volt egy olyan ügynöknek a megtalálása, aki alkalmas megbízható információkat kiszivároztatni a rendszerellenességgel meggyanúsított egyházvezetés belső dolgairól. A rendelkezésükre álló megfigyelési anyagból – olvashatjuk a beszerzés megindokolásában – kiderült, hogy a püspöki, illetve kolozsvári esperesi hivatal keretében működő egyes papok és tisztviselők ellenséges tevékenységet folytatnak a népköztársaság államrendjével szemben. Mivel azonban nem rendelkeznek olyan

¹⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 234. l.

¹⁵ Onac Ioan főhadnagy jelezte is Sebének, hogy amikor szükség lesz, meg fogja keresni a felmerülő problémák megbeszélésére. CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 234. l.

¹⁶ 1958–1959-ben tizennyolc unitárius teológiai tanárt, lelkészt és teológiai hallgatót tartóztattak le, ítélték el, illetve börtönöztek be politikai okok miatt. Kovács Sándor: *Lapozgató. Az unitáriusok rövid története* (Budapest–Kolozsvár: Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2023), 235–237.

ügynökkel, aki képes volna behatolni ezeknek az ellenséges személyeknek a köreibe, gyakorlatilag nem ismerik a népi demokratikus rendszer ellen irányuló tevékenységük formáit, módszereit.¹⁷

A megfelelő ügynök kiválasztása több jelölt közül történt. Ennek folyamatáról nem rendelkezünk adatokkal, mindössze annyit tudunk, hogy több lelkészt és központi tisztviselőt vizsgáltak meg, és ezt követően jutottak arra a következtetésre, hogy Sebe felel meg legjobban az informátori kritériumoknak.¹⁸ Alkalmosságát – elhallgatva a személyi lapján felsorakoztatott vétségeket¹⁹ – a következőkkel magyarázták: sem 1944. augusztus 23-a előtt, sem utána nem volt tagja semmiféle politikai pártnak. Az „Adalbert”, „Bela” és „Incze” ügynökök által gyűjtött adatok alapján nincs bizonyíték arról, hogy rendszerellenes tevékenységet folytatott volna, és kiderült, hogy a Csifóval és a többi gyanúsítottal fenntartott kapcsolatai – ami miatt megfigyelés alá vették – szakmai és baráti jellegűek voltak. Szakmailag képzett, ezért tisztelik a munkatársai, a lelkészek és különösképpen Kiss Elek püspök. Bár nem rendelkezik doktori címmel, teológiai tudás és általános műveltség tekintetében azonos szinten áll a doktori fokozattal rendelkező kollégáival. Szakmai felkészültségének köszönhetően hívták meg kolozsvári lelkésznek 1946-ban. Barátkozó típus, közvetlen, kommunikatív, könnyen megnyeri mások bizalmát és rokonszenvét. Sebe tehát mind politikai, mind szakmai, mind pedig emberi szempontból eleget tett az ügynöki követelményeknek, a döntő tényezőt azonban mégiscsak az jelentette, hogy a püspöki hivatalban, a kolozsvári egyházkörben és lakóhelyén, Kolozsváron jó viszonyban volt azokkal a személlyel, akik a Securitate látószögébe kerültek.²⁰

Ügynöki feladatkörök

Beszervezésekor Sebe feladata abban állt, hogy a püspöki hivatalban, valamint a kolozsvári egyházkörben adatokat gyűjtsön a hatalom által rendszerellenesnek ítélt személyekről. Az 1963. március 4-i informátori munkát kiértékelő elemzési jegyzék szerint később az adatgyűjtés mellett befolyásolási feladatok elvégzésére is megbízást kapott: lelkészként, valamint esperesként – olvashatjuk

¹⁷ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 231. l.

¹⁸ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 232. l.

¹⁹ Az elhallgatás, elnézés ténye minden bizonnyal annak a súlyos kényszerhelyzetnek a bizonyítéka, hogy mennyire sürgősen volt szükség informátorra, aki betekintést nyújthat az egyházvezetés belső ügyeibe.

²⁰ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 232–233. l.

– sikeresen befolyásolták általa a kolozsvári egyházközség híveit, illetve az egyházkör lelkészeit.²¹

1963-ban egyházi tanácsosnak történő kinevezése után feladatköre összetettebbé vált, mivel ebben a pozícióban jelentősen kibővültek műveleti területeinek határai, és számottevően megnövekedtek informátori munkájának a lehetőségei, illetve a távlatai. Az egyházvezetés körforgásába való kerüléssel természetesen továbbra is alapkövetelmény volt a befolyásolás és adatgyűjtés, másfelől azonban a figyelemnek most már távolabbi célpontokra, a külföldi egyházakra, valamint azoknak képviselőire is ki kellett, hogy terjednie. A mennyiségbeli és minőségbeni változás, szintlépés jól tetten érhető az 1966. december 12-i elemzési jegyzékben, amely a jövőre nézve ekként határozta meg a feladatait: befolyásolja pozitív irányba a híveket, a püspököt és mindazokat az egyházi tisztviselőket, akik szolgálaként hajtják végre előbbinek az utasításait. Jelentsen a Romániába érkező egyházi küldöttségek tagjainak magatartásáról. Jelentsen – amennyiben ő is köztük lesz – az unitárius egyház külföldre utazó küldöttségeinek tagjairól és mindazokról a személyekről, akikkel esetleges külföldi tartózkodása során kapcsolatba kerül, jelezze a nacionalista jellegű megnyilvánulásokat.²²

Forrásaink szerint a romániai és külhoni unitárius egyházak közötti személyes kapcsolatok újrafelvétele után (1964) Sebe ügynöki munkájának jelentős részét ezeknek az érintkezéseknek követése képezte. Az 1969. április 21-i elemzési jegyzék szerint ezen a területen egyszerre kapott hírszerzési, illetve kémelhárítási feladatokat. 1969-ben például mielőtt Nagy Britanniába (tanulmányút), illetve az Amerikai Egyesült Államokba (IARF²³-kongresszus) utazott volna, küldetését az állam- és rendszerellenes, valamint irredenta csoportosulások és egyének akcióinak megfigyelésében és azonosításában határozták meg. Műveleti szinten ez a következő célkitűzések végrehajtását tartalmazta: épüljön be a nyugati emigrációs körökbe, és állapítsa meg azok Romániával szemben folytatott ellenséges tevékenységét. Állapítsa meg, hogy milyen szerepet játszanak az unitárius egyház vezetői és megbízottjai (lelkészek) a nyugati reakciós magyar emigráció tevékenységében. Állapítsa meg, hogy az angliai és amerikai unitárius egyház vezetői és megbízottjai – különösképpen azok, akik Romániában jártak – közül,

²¹ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 217. l.

²² CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 212. l.

²³ International Association for Religious Freedom (Vallásszabadság Nemzetközi Egyesülete) 1900-ban Bostonban alakult unitárius és szabadelvű egyházakat, vallásos csoportokat tömörítő szervezet, amely a vallások közötti párbeszédet és együttműködést szorgalmazta.

kik tagjai vagy alkalmazottjai külföldi kémiszolgálatoknak. Állapítsa meg, hogy a bostoni IARF-kongresszuson milyen kérdéseket tárgyalnak, ki és hogyan támogatja azokat. Javasol-e, kezdeményez-e a szocialista országok vagy Románia ellen irányuló tevékenységeket, ha igen, akkor hogyan kívánja azokat végrehajtani. Abban az esetben, ha felkéri a magyar emigráció vagy valamelyik hírszerző szolgálat, kapcsolódjon be az általuk Románia ellen szervezendő ellenforradalmi akciókba. Állapítsa meg, hogy milyen adatok, személyek és problémakörök érdeklik előbbieket. Állapítsa meg Richard Wurmbrand országellenes tevékenységét, és azt, hogy kinek az érdekében cselekszik, ki áll mögötte. A beszélgetések alkalmával – ha szóba kerülnek – haladéktalanul cáfolja meg Wurmbrand államellenes propagandáját és cselekedeteit. Lépjen közvetlen érintkezésbe Benedek Gyula, Harrington Szánthó Vilma, Kereki Gábor, Nagy Zoltán és Szentiványi Sándor Romániából kitelepedett unitárius lelkészekkel, és állapítsa meg, hogy milyen államellenes tevékenységet folytatnak, kik támogatják, milyen összeköttetések vannak a romániai magyar reakciókkal.²⁴

Az 1972. augusztus 8-i elemzési jegyzék szerint a hetvenes évek elejétől a Securitate aktívabb szerepet szánt ügynökének. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a befolyásolás, az ellenséges vélemények cáfolata és elhárítása ugyanolyan fontosságúvá volt, mint a passzívabb tevékenységet igénylő adatgyűjtő munka. Az 1972. augusztus 15–29-e között Heidelbergben tartandó IARF-kongresszuson például a teljesítendő célkitűzések között az egyházi küldöttség tagjainak, valamint a Romániával szemben ellenségesen viselkedő, annak kül- és belpolitikája iránt érdeklődő résztvevők követése mellett az esetlegesen elhangzó provokációk határozott elhárítása, cáfolata és a kongresszusi tagok pozitív befolyásolása is szerepelt. Az ellenséges elemekkel szembeni fellépés követelménye a Német Szövetségi Köztársaságban élő emigrációval kapcsolatban is megfogalmazódott. Figyelmeztesse – állt az utasításban – a Románia belső biztonsága ellen intézkedni hajlamos személyeket, hogy a Román Népköztársaságban nincsenek kedvező feltételek ilyen akcióknak a végrehajtására.²⁵

1978. július 28. – szeptember 1. között az angliai Oxfordban a házigazda országból, Kanadából, az Amerikai Egyesült Államokból és Európa húsz országából mintegy hétszáz egyházi képviselő gyűlt össze az IARF új vezetőtanácsának a megválasztására. Romániából öt tagból álló küldöttség érkezett erre az eseményre. Sebe – és a delegációnak még két tagja („Urmosi” és „Scriptologul” ügy-

²⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 81–82. l.

²⁵ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 60–61. l.

nőkök)²⁶ – ez alkalommal is részletes útmutatást kapott megbízóitól mielőtt elhagyta volna Romániát. A célkitűzéseket összegző referátum három nagy ügkör szerint csoportosította az elvégzendő feladatokat: befolyásolás, hírszerzés és elhárítás. A feladatkörök alapján megszerkesztett dokumentum az ügynöki munka végleges letisztulására utal, de jelzi egyszersmind azt a tendenciát is, hogy ebben a periódusban a kommunista államhatalmat már szinte kizárólagosan csak a romániai magyar közösség ügyeinek a kezelése érdekelte. Minderre abból következtetünk, hogy – ügynöktársaihoz hasonlóan – a befolyásolás vonatkozásában adott útmutatások tulajdonképpen egyetlen tárgykörre összpontosítottak: cáfolják meg a romániai magyar kisebbség helyzetéről szóló negatív híreket. A kongresszuson – szólt az utasítás – okadatolva ismertessék azokat a jogokat, amelyeknek az ország lakossága örvend vallási és nemzeti hovatartozásától függetlenül. Előzetes egyeztetések alapján összeállított előadásaikban tájékoztassák hallgatóságukat mindazokról az eszközökről, amelyekkel a társadalmi és szellemi élet minden területén a román állam biztosítja magyar nemzetiségű állampolgárai számára az őket megillető emberi jogokat. Ismertessék a nemzetiségi kérdés igazságos megoldásának a módját, és mutassanak rá a román nép megbonthatatlan egységére a nemzeti hovatartozás és a vallási meggyőződés sokszínűsége ellenére. Ennél a fejezetnél hivatkozzanak konkrét példákra, az államelnököknek, valamint más állam- és pártvezetőknek az ország román, magyar és szász ajkú polgáraival való találkozásaira. Publikáljanak az IARF kiadványaiban – elsősorban magyar kongresszusi tagokkal – olyan tartalmú cikkeket, amelyekben a romániai magyar közösség jogainak az ismertetésével cáfolhatják a magyar irredentista körök vádjait. Vonják be a nyugati irredentista propaganda cáfolatába, az ország érdekeinek a képviselőjébe azokat a kongresszusi tagokat, akiknél azt tapasztalják, hogy „realista” nézeteket vallanak Romániával szemben. Biztosítsák a romániai unitárius egyház képviselőjét a kongresszusban.²⁷

A hírszerzés feladatkörét szintén egyetlen problematika, a magyar irredentizmus kérdése dominálta: térképezzék fel a meglátogatott országokban működő irredentista magyar szervezeteket, sajtót, vezetőiket, anyagi forrásaikat és támogatóikat, valamint a Románia ellen kezdeményezett tevékenységeiket, illetve javaslatukat. Azonosítsák be a romániai származású magyar irredentista vezetőket, romániai összeköttetéseiket és a kapcsolatfenntartás módszereit. Azonosítsák be az IARF-ben és más vallásos szervezetben működő irredentista egyéneket, és állapítsák meg azt, hogy miként használják fel státuszukat ellenséges tevékenységek

²⁶ Erdő János teológiai tanár, főjegyző, valamint Kovács Lajos püspök.

²⁷ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 54–55. l.

szervezésére. Térképezzék fel az országgal szemben tárgyilagosan viselkedő magyar emigrációs szervezeteket és személyeket, akik óvakodnak az irredenta akcióktól. Figyeljenek oda a Vatikán, valamint más vallásos és laikus szervezetek románellenes akciói támogatásában való lehetséges részvételére. Ismerjék meg a meglátogatott országok közvéleményének és hivatalos személyeinek a véleményét a magyar irredentizmus kérdésében.²⁸

Az elhárítás ügykörében a konspirativitás megőrzése, valamint a provokációktól való tartózkodás mellett határozott fellépést és nyilvános felszólalást követeltek minden olyan IARF-taggal szemben, aki az ország érdekeit, jó hírnevét bármilyen formában is megsértette volna.²⁹

A fentiekben részletesen ismertetett külföldi hírszerzési, befolyásolási és elhárítási munka mellett természetesen megmaradtak a beszervezésekor kapott feladatok is: az egyházvezetésben, lelkészek, hívek körében esetlegesen tapasztalható rendszer- és államellenes megnyilvánulások jelentése az állambiztonsági szolgálatok felé, illetve az egyházi közhangulat és társadalom rendszerhűsége való hangolása. A belső hírszerzés vonatkozásában is elmondható különben, hogy az idő előrehaladásával ezen a területen is a magyar kérdés került a hatalom érdeklődésének középpontjába.

Az ügynöki feladatkörök áttekintéséből nyert látkép a kommunista hatalom egyházellenességének a lenyomata. Egyértelmű visszatükröződése annak a valóságnak, hogy a rendszer az egyházban ellenséget, vetélytársat, potenciális veszélyt hordozó intézményt látott, a konfrontáció mögött pedig a kommunista ideológiával ellentétes eszmerendszer, a társadalomszervező tevékenység, és nagymértékben az egyház etnikai jellege állt. Paradox módon azonban az egyház rendszeridegen testként a hatalmi apparátus eszközeként is szolgált, és a kommunista államgépezetben a hírszerzésnek és a társadalom befolyásolásának a feladatait is ellátta elsősorban azon tisztviselőin keresztül, akik különféle indítékok miatt beépültek a Securitate ügynökhálózatába.

A tehetséges lelkész és egyházi tisztviselő

Adataink szerint a beszervezést megelőző időszakból a Securitate két ügynöktől³⁰ kapott jellemzést Sebe szakmai képességeivel és emberi jellemével kap-

²⁸ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 55. l.

²⁹ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 55. l.

³⁰ Az egyik ügynök az 1951-ben beszervezett Incze Walter volt, aki azonban már 1949-től jelentéseket írt a püspöki hivatalban dolgozókról. Tevékenységével kapcsolatban lásd

csolatban. A jellemzések csekély száma az állambiztonsági szervek korlátozott mozgásteréről árulkodik, nevezetesen az egyházba beépített megfelelő számú és minőségű ügynököknek a hiányáról. Az 1958-ban beszerezett „Adalbert”³¹ jellemzése szerint Sebe nagyon aktív volt munkájában, és kapcsolatban állt a gyülekezeti tagok jelentős részével. Haladó és demokratikus nézeteket vallott, és népszerűbb volt a hívek körében, mint Lőrinczy Géza, a kolozsvári belvárosi egyházközség másik lelkésze. Jó viszonyban állt az egyházi központ tisztviselőivel, valamint egykori teológiai tanáraival.³²

„Adalbert” szűkszavú és visszafogott jellemrajzával ellentétben „Incze”³³ részletesebb leírást nyújtott a célszemély szellemi és lelki képességeiről, egyházban végzett munkájáról, emberi kapcsolatairól. Szakmailag – írta – a legjobb lelkészek közé tartozik. Teológiai tanulmányait kiváló eredménnyel végezte, hallgatóként nagyon szerényen és visszahúzódottan élt, mivel sok testvére miatt édesapja csak nagy nehézségek árán tudta fenntartani a családot. Ellentétben a többi hallgatóval, akik szórakozni jártak, olvasott és ösztöndíjra készült Angliába. Egyetlen célja volt, elvégezni a teológiát, hogy biztos megélhetése legyen. Ruházkodása mindig szerény és egyszerű volt. Kitűnő szónok, meg tudja ragadni az emberek figyelmét a prédikációk és bibliaórák alkalmával. Prédikációiban a hit ádáz védelmezője a materialista ideológiával szemben. Az egyszerű emberek nagyon tisztelik, mivel az ő nyelvükön beszél. Kiváló szervező, igazi apostol, aki gyalog és kerékpáron hajnaltól estig látogatja a híveket fáradhatatlanul és észrevétlenül. Nagyszerű nevelő, aki be tudta vonzani a gyermekeket a vallásórákra; éppen az oktatói képessége miatt hozták Kolozsvárra az egyházközséghez. Ha szükséges, százszor is elmagyarázza a szülőknek, hogy miért fontos a vallásos nevelés. Tehetséges versmondó, ő és tanítványai a szeretetvendégség alkalmával nacionalista tartalmú vereseket adtak elő. Kiváló karmester, énekkart szervezett a munkásokból, és karácsonykor, valamint húsvétkor koncerteket tart, ami által embereket vonz a templomba. Az egyház vezetőivel szemben szófogadó, nem önálló, azt cselekszi, amit mondanak, amire utasítják.³⁴

OLÁH Sándor, Egy „demokratikus magatartású pap” az ügynökhálózatban, in *Kényszerek – tanúságtevők. Történetek a legrosszabb évszázadból*. Csíkszereda: Pro-Print Könyvkiadó, 2016), 179–253. A másik ügynök az 1959-ben beszerezett „Scriptologus” volt.

³¹ Lelkész (1939–1943), vallástanár (1943–1949), teológiai tanár (1943–1972), püspök (1972–1994).

³² CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 88–89. l.

³³ Lelkész (1941–1943), vallástanár (1943–1949), a Protestáns Teológiai Intézet titkára (1949–1973), teológiai tanár (1973–1986).

³⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 90–91. l.

„Incze” tolmácsolásában Lőrinczy Géza kolozsvári lelkésztől is rendelkezünk pár mondatos munkáját minősítő véleménynyilvánítással. Eszerint Sebe jól felkészíti a konfirmáló ifjúságot, éjjel-nappal a hívek között van, és látogatásukkal eléri azt, hogy a templomba vonzza őket. A kolozsvári lelkészi szolgálata idején – a szószéken politizáló Simén Dániel teológiai tanárral ellentétben – az evangéliumot hirdeti, és képes beszélni a munkások nyelvén.³⁵

Adataink szerint „Adalbert”, „Incze” és Lőrinczy 1959-ből származó jellemrajzai nagyvonalakban a valóságot tükrözték, ugyanis a közel harminc évvel később készült beszámolók is pozitív hangnemben íródtak mind a személyi, mind pedig a szakmai adottságait illetően. 1988-ban „Petrișor” teológiai tanár³⁶ például a következőképpen vélekedett Sebéról: hetvenegy éves kora ellenére nagyon jó fizikai és szellemi egészségnak örvend. Kinevezték néhány szórványegyházközösségbe, ahol lelkesen végzi megbízatását. Jó szervezőként ismert, aki a nyugdíjazását követően is napirenden van az egyházvezetésben történetekkel. Ugyancsak 1988-ban „Man”³⁷ gazdasági-jogügyi előadó-tanácsos így értékelte munkásságát: 1963-ban Kiss Elek püspöksége idején lett egyházi tanácsos, és ő képviselte a folytonosságot a központi egyházvezetésben Kovács Lajos megválasztása után, mivel a többi tisztviselő éppen a püspökváltás időszakában vonult nyugdíjba. Hosszú szolgálat, valamint széleskörű szervezői és adminisztratív munka által jól megismerte az egyház életét, ami alkalmassá tette arra, hogy megfelelő megoldásokat találjon a püspökök és a központi egyházvezetés előtt felmerülő problémákra. Hosszú tevékenysége alatt alkalma volt olyan nagyszabású egyház események megszervezésére, mint az 1968. évi zsinat,³⁸ az IARF vezetőtanácsának gyűlése, az 1977. évi IARF-konferencia, az 1979. zsinat³⁹ stb. Elsajátítva az angol nyelvet több IARF-kongresszuson vett részt nyugat-európai országokban és az Amerikai Egyesült Államokban. Felkérésre nagyon szívesen helyettesíti a lelkészeket, és a kidei-besztercei egyházközösség lelkészi munkáját is végzi.⁴⁰

³⁵ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 87. l.

³⁶ Püspöki titkár (1958–1965), lelkész (1965–1976), teológiai tanár (1974–1996), püspök (1996–2008).

³⁷ Közgazdász, jogász, egyházi könyvelő és pénzügyi ellenőr (1974–1983), gazdasági-jogügyi előadó-tanácsos (1983–2006).

³⁸ Az egyház fennállásának négyszáz éves évfordulóját ünneplő, nemzetközi méretű zsinat.

³⁹ Dávid Ferenc halálának négyszáz éves évfordulója alkalmával tartott zsinati főtanács.

⁴⁰ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 11. l.

Összegzésképpen tehát elmondható, hogy a nyugdíjazása után is aktívnak maradó Sebe számottevő egyházi karriert futott be egy kis Maros megyei egyházközségből, Magyarorságról elindulva, és információink szerint eredményeit elsősorban a közvetlen környezet által is elismert személyes érdemeinek, tehetségének köszönhette.

A kiváló állambiztonsági ügynök

Az első ügynöki tevékenységét értékelő elemzés 1961. szeptember 5-én keletkezett. Szerzője Onac Ioan főhadnagy szerint „Alexa” ügynök a beszerzés pillanatától kezdődően mindig pontosan és a kijelölt feladatokat teljesítve jelent meg a találkozókön. Operatív jelentőségű adatokat szolgáltatott mind az egyházvezetésben (Kiss Elek, Csifó Nagy László, Rázmány Mór), mind pedig a lelkészek és hívek körében található ellenséges elemekről. Operatív jelentőségű információkat szolgáltatott azonban egy sor olyan nacionalista tevékenységet folytató személyről is, akik az egyház keretein kívül működtek. Információit „Adalbert”, „Gligorescu”, „Iordaki” és más ügynökök, valamint „Urmosi”⁴¹ nyilatkozatai által ellenőrizték. Környezete nem gyanúsítja azzal, hogy együttműködne az állambiztonsági szervekkel, és arról sem tudnak, hogy leleplezte volna magát.⁴² Az elvégzett munkája alapján „sikerült jó ügynökként megmutatkoznia”.⁴³ Őszinte, „szereti az adatgyűjtési munkát”, feltalálja magát a különböző élethelyzetekben, közelébe és bizalmába tud férkőzni azoknak a személyeknek, akik a szervek számára fontosak, a beszélgetések alkalmával képes jól megközelíteni, bemutatni azokat a problémákat, amelyekkel megbízzák. Szakmai felkészültsége miatt nagyra becsülik a püspöki hivatalban, tekintélynek és népszerűségnek örvend a lelkészség körében is.⁴⁴

Az előbbieken ismertetett iratban egy rendkívüli mozzanatról, Sebe 1961. február 23-i kihallgatásról is olvashatunk. Onac Ioan szerint ezt az incidenst követően tevékenységében lényeges változás történt: rendkívüli érdeklődést tanúsított a kijelölt feladatok teljesítésére, következetesebb és motiváltabb volt nem-

⁴¹ Lelkész (1937–1938), vallásanár (1938–1947), teológiai tanár (1945–1959; 1968–1996), főjegyző (1972–1994), püspök (1994–1996).

⁴² CNSAS, Fond reșea 187947, vol. 1. 221–222. l.

⁴³ CNSAS, Fond reșea 187947, vol. 1. 222. l.

⁴⁴ CNSAS, Fond reșea 187947, vol. 1. 222–223. l.

csak a célszemélyek, hanem a vele spontán módon kapcsolatba kerülő magyar nacionalista elemek tevékenységének azonosításában is.⁴⁵

Az 1961-es ügy háttérében Kovács Jozefa 1940. március 15-én született kolozsvári lakos állt, akit a vizsgálati jegyzőkönyvek szerint valamikor 1960 decemberében tartóztattak le ellenforradalmi és nacionalista tevékenység vádjával. A vádlott 1960. december 30-án tett vallomása szerint 1957 májusában ismerte meg Sebét, amikor is római katolikusként a kolozsvári belvárosi egyházközség tagjának jelentkezett. Ezt azért tette, mert hallotta barátnőitől, hogy az egyházközségben teadélutánokat tartanak,⁴⁶ ahol verseket szavalnak és énekeket énekelnek. Néhány alkalommal ő is szavalt az általa 1956–1957 közötti időszakban írt – rendszerellenes tartalmú vagy rendszerellenesként értelmezhető – verseiből, az egyiket pedig Sebe kérésére 1957 nyarán egy ünnepség alkalmával a templomban is elmondta. Több versét átadta Sebének, aki ezek alapján tehetségesnek mondta, és úgy nyilatkozott, hogy eljön majd az idő, amikor azokat közzélni lehet. A teadélutánok mellett kirándulásokat is szervezett a fiatalok számára. 1957 nyarán részt vett egy Torockóra és Torockószentgyörgyre szervezett túrán, amikor is kezdeményezésére magyar nacionalista és revizionista dalokat énekeltek (*Székely himnusz; Ott, ahol zúg az a négy folyó*).⁴⁷

Az 1961. február 23-i kihallgatási jegyzőkönyv szerint Sebének két súlyos vádpontban kellett tisztáznia magát: magyar nacionalista eseményeken való részvétel, valamint magyar nacionalista megnyilvánulások kezdeményezése,⁴⁸ azaz Kovács Jozefa verseinek, valamint a torockói-torockószentgyörgyi kirándulásnak az ügye. A vizsgálat alkalmával Sebe tagadta, hogy Jozefának a vallásos összejöveteleken elmondott versei rendszerellenesek lettek volna.⁴⁹ Tagadta továbbá azt is, hogy a véleményezésre és sokszorosításra átadott versek között lettek volna magyar nacionalista és irredenta tartalmúak, amint azt szerzőjük állította. Elismerte, hogy volt nála néhány vers, ezeket azonban sohasem olvasta el elfoglaltsága és az összejövetelek megszűnése miatt, és hollétükről sem tud, mivel valószínűleg elkeveredtek más iratok között. Nem ösztönözte Jozefát arra, hogy nacionalista verseket írjon. Nem igaz annak állítása, hogy az ilyen tartalmú

⁴⁵ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 222. l.

⁴⁶ Sebe vallomása szerint a Jozefa által teadélutánnak nevezett események lényegében fiataloknak szervezett vallásórák voltak, ahol a bibliamagyarázatot, vallásos éneklést, szavalást és néha zenéi műsort egy csésze tea felszolgálása zárta. CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 90. l.

⁴⁷ CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 84–86. l.

⁴⁸ CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 89. l.

⁴⁹ CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 8–9. l.

alkotásait jónak minősítette, és azzal vigasztalta szerzőjét, hogy eljön majd az idő, amikor kiadhatja. Elismerte, hogy két elszavalt vers (*Ember, Rád találtam Isten*) értelmezhető rendszerellenesként is, és azzal igazolta magát, hogy elolvasásukkor tartalmilag nem elemezte azokat mélyebben. Mindenesetre – mentegetőzött –, ha akkor rájött volna a nagyon ravaszul álcázott ellenséges tartalomra, megtiltotta volna, hogy a verseket elszavalja a templomban, összejöveteleken.⁵⁰ A nacionalista, irredenta énekek esetében úgy nyilatkozott, hogy a jelenlétében csak népdalok és egy Kossuth Lajosról szóló – általa nem ismert – dal hangzott el. Tagadta Jozefa állítását, miszerint a *Székely himnusz*t és az *Ott, ahol zúg az a négy folyó* dalt az ő kezdeményezésére énekelték volna el, mivel tudta, hogy ellenséges tartalmuk miatt be vannak tiltva. Ezeket – vélekedett – csakis a tőlük két alkalommal leszakadó csoportok énekelhették el.⁵¹

A jegyzőkönyvet Sebe „eszmélése” zárta, és magyarázatul szolgál tartótisztjének azon kijelentésére, hogy miért állt be lényeges fordulat ügynöke magtartásában, miért kapcsolt magasabb fokozatba az adatgyűjtési munkában. „Most tökéletesen tudatában vagyok – mondta Fenyves Francisc kihallgató tisztnek – azoknak a súlyos következményeknek, amelyek ebből az ügyből származhatnak mind rám, mind pedig azokra a fiatalokra egy részére, akiknek a neveléséért részben én is felelős vagyok.”⁵²

„Eltévelyedését” végül nem követte büntetőjogi felelősségre vonás, megmenekülését pedig két okkal magyarázzuk. Tartótisztje beszámolója szerint az ügy kirobbanása után „bűnbánatot tartott”: nagyvonalakban elismerte Kovács Jozefa állításait, ugyanakkor őszintén megbánta, hogy az általa szervezett kirándulásokon és szeretetvendégségeken ellenséges cselekedetekre került sor. Sajnálataát fejezte ki továbbá, amiért elmulasztotta tájékoztatni a szervezet Jozefa ellenséges tevékenységéről, akinek az ügynökkel kapcsolatos állításai nagyrészt túlzóak voltak Onac Ioan szerint.⁵³ A másik felmentő körülmény az lehetett, hogy a Jozefa-ügyben elkövetett vétségei eltörpültek ügynöki munkájának a fontossága mellett, másképpen fogalmazva Sebe személyére, szolgálataira „életbevágóan” szüksége volt az állambiztonsági szervezeteknek, nem engedhették meg maguknak azt a fényűzést, hogy az ügynöki hálózathoz kiessen egy ilyen kaliberű informátor. Állításunkat az ügynöki tevékenységét értékelő jelentésekre alapozzuk, amelyek elismerően szóltak elvégzett munkájáról és annak operatív jelentőségéről.

⁵⁰ CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 91–92. l.

⁵¹ CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 93–94. l.

⁵² CNSAS, Fond informativ 235725, vol. 6. 94. l.

⁵³ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 222. l.

Az 1963. március 4-én kelt elemzési jegyzék például bővelkedik a pozitív minősítésekben, dicséretekben: érdeklődött a kijelölt feladatok teljesítése iránt, önszántából is szolgáltatott adatokat a szervek által követett személyekről, főleg magyar nacionalistákról. Információi alapján két személyt letartóztattak, kettőről pedig megfigyelési dossziét nyitottak. Lelkészi és esperesi funkcióit a kolozsvári unitárius hívek, valamint a kolozsvári egyházkör lelkészeinek a pozitív befolyásolására használták. Pontos betartotta az utasításokat, jó és nagyon jó eredményeket ért el, jó ügynökként nyilvánult meg. Őszinte, komoly, hű a rendszerhez és az állambiztonsági szervekhez. Jól felkészült, intelligens, népszerű, tekintélye van a hívek, lelkészek, központi egyházi tisztviselők előtt. Nyilvánvalók adatgyűjtési képességei, az általa szolgáltatott anyag nagy részét ellenőrizték ügynökök és vizsgálatok által, ezek azt támasztják alá, hogy őszinte és hűséges a szervek iránt. Ugyanez a magatartás tapasztalható a megbeszélésekor, feladatok kitézésekor is. Nem gyanúsítja senki együttműködéssel, és ő sem leplezte le magát. Képes adatokat nyújtani hat központi tisztviselőről (Kiss Elek, Csifó Nagy László, Erdő János, Kovács Lajos, Lőrinczy Géza, Rázmány Mór), esperesként pedig kapcsolatban áll az egyházkör lelkészeivel, így pedig azonosíthatja az elhanyagolt elemeket.⁵⁴

A később készült elemzési jegyzékek a fentihez hasonló megállapításokat tartalmaznak. Ezeket összegezve ügynöki munkájának legfőbb tulajdonságai, „erényei” a következők voltak: pontosan és időben végrehajtotta a kijelölt feladatokat. Megbízható, tárgyilagos és operatív szempontból fontos, illetve jól használható adatokat szolgáltatott minden problémakörben. Nagy mennyiségű és minőségi információkat sikerült begyűjtenie mind a belföldi, mind a külföldi műveletek esetében. Fokozott érdeklődést mutatott feladatai iránt, igyekezett azokat mindig határidőn belül megoldani, több alkalommal önkéntesen is szolgáltatott információkat. Őszintén, tisztességesen és hűségesen viselkedett a rendszerrel és az állambiztonsági szervekkel szemben. Az egyházvezetés tisztviselői, illetve a lelkészek megbíztak benne, ezért nagyon jó informálási és befolyásolási lehetőségekkel rendelkezett, amely előnyöket ki is használt. Szakmailag felkészült volt, gazdag anyaggyűjtési tapasztalattal rendelkezett, nem leplezte le magát, nem gyanúsították együttműködéssel.⁵⁵ 1964. június 19-én Onac Ioan tartóztja ügynöki munkáját a maximális „nagyon jó” osztállyal minősítette.⁵⁶

⁵⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 216–218. l.

⁵⁵ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 31., 41., 57., 58., 100., 211, 213–214. l.

⁵⁶ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 215. l.

Sebe megbízhatóságát, alkalmazkodóképességét, kapcsolatépítési készségét és adatszerzési igyekezetét Kovács Lajos is megerősítette. Az 1964. augusztus 18–23-i hágai kongresszust követően utóbbi így összegezte a célszemélyről szerzett tapasztalatait: kellemes társ volt a kongresszus ideje alatt, egész idő alatt korrektil viselkedett, és semmi rosszat nem lehet sem a személyével, sem a magatartásával kapcsolatban megemlíteni. Még nem beszéli jól az angol nyelvet, de könnyen alkalmazkodott a körülményekhez, és különösebb nehézségek nélkül sikerült megértetni magát. Sok kapcsolatot épített, elég nagyszámú résztvevővel ismerkedett meg, vagy éppen alakított ki barátságot.⁵⁷

Ügynöki pályafutása során tartótisztjei javaslatára tizenöt alkalommal részesült pénzjutalomban 1959. december 29. – 1980. november 30. között összesen 3650 lejben. Ezekből a kifizetést megindokoló előterjesztésekből szintén arra következtethetünk, hogy az állambiztonságiak elégedettek voltak az ügynökük nyújtotta teljesítménnyel. 1973. december 29-én Onac Ioan őrnagy például ötszáz lej kifizetését javasolta feletteseinek, mivel ügynöke „nagyon nagy mennyiségű operatív érdekeltégű információt szolgáltatott”, és a külföldi útja alkalmával is sikerült a szerveket érdeklő adatokat begyűjteni.⁵⁸

A kvázi feddhetetlennek mondható „életpályában” mindössze egy vonatkozásban mutatkozott fogyatékoság. Az ügynök magatartását és munkáját kiértékelő 1964. június 19-i elemzési jegyzékben arról olvashatunk, hogy Sebével szemben felmerült a szervekkel való együttműködés gyanúja. Feltételezését a Securitate „Popescu Ioan” ügynök 1964 januárjában adott jelentésére alapozta, amiben az a következőket állította: „Amikor Sebe kiment, Szathmáryval maradtam, aki maró gúnnyal jegyezte meg, hogy Sebe nehéz helyzetben van, mert nem mondott semmi olyant, amit tovább adhat az illetőknek, ahogy szokás.”⁵⁹ Nem tudjuk megállapítani, hogy Szathmáry János egyházi jogtanácsos „illetőknek” fogalma kikre vonatkoztható: az állambiztonság embereire vagy pedig az egyházi feletteseire, például a püspökre és környezetére? Mindenesetre, ha fennállt is az együttműködés gyanúja, az inkább egyéni szinten, egy-két személy feltételezésében létezhetett,⁶⁰ ugyanis maguk az elemzést készítők jegyzik meg példák

⁵⁷ CNSAS, Fond reęea 187947, vol. 1. 92., 96. l.

⁵⁸ CNSAS, Fond reęea 187947, vol. 1. 269. l.

⁵⁹ CNSAS, Fond reęea 187947, vol. 1. 214. l.

⁶⁰ Az 1966. december 28-i elemzési jegyzék szerint az együttműködést hangoztató személyek nem rendelkeztek konkrét bizonyítékokkal állításuk alátámasztására. Feltételezésüket arra alapozták, hogy 1964-ben Sebét a Román Népköztársaság Csillaga Érdemrend ötödik fokozatával tüntették ki az Egyházügyi Hivatallal való „megfelelő” együttműködése miatt. Az elemzés szerint ebből a gesztusból egyesek arra következtettek, hogy a Securita-

felsorolásával (előléptették, püspök külföldi útra javasolta), hogy a püspök és az egyházkör lelkészei bizalommal voltak az ügynökükkel szemben.⁶¹ A bizalom kérdésében perdöntőnek tekinthetjük erre az időszakra vonatkozóan azt a körülményt, hogy 1964 augusztusában a hágai IARF-kongresszuson Sebe féléves tanulmányútra kapott meghívást az oxfordi Harris Manchester College dékánjától az 1965-dik tanév második szemeszterére.⁶² Bár a Securitate is támogatta Sebe kiutazását,⁶³ az Egyházügyi Hivatal csak jóval később, 1969-ben engedélyezte azt, hogy megkezdhesse három hónapos határidőre szabott angliai tanulmányútját.⁶⁴ Mindez kérdéskörünkre vonatkoztatva úgy értelmezhető, hogy eddig az időpontig mind itthon, mind pedig az angliai egyházi körökben megbíztak benne, nem valószínűsíthető ugyanis az, hogy egy gyanúban álló személyt ilyen „kegyben” részesített volna a kibocsátó erdélyi egyház, illetve a befogadó angliai egyetem.

A Sebe iránti bizalom tényét ebben az időszakban közvetlenül vagy közvetett formában más forrásunk is megerősíti. „Kiss Stefan” 1965. január 15-i jelentése szerint Kiss Elek teljesen megbízott tanácsosában, és úgy vélekedett, hogy vigyáznia kell az egészségére, mert az egyháznak nagy szüksége van a munkájára.⁶⁵ 1966. március 8-i jelentésében Sebe az egyházi nyilvánosság bizalmáról és elismeréséről számolt be: az Egyházi Képviselő Tanácsban és a Főtanácsban – mondta – többen is méltatták a munkáját, a püspök pedig külön mondott köszönetet az egyház érdekében végzett tevékenységéért.⁶⁶ Ugyanő 1967. január 10-i jelentésében „normálisnak” minősítette kapcsolatát a püspökkel, és nem tapasztalt arra utaló jelet, hogy utóbbi gyanakodna a megbízhatóságáról.⁶⁷

Az 1972. október 31-én kelt elemzési jegyzék szerint a hatvanas évek végén bizonyos körökben ismét felbukkant a politikai rendőrséggel való együttműködés gyanúja.⁶⁸ Ezt a tényállást az elemzést készítők „Aiudeanu”⁶⁹ és „Zoia” infor-

te informátora. CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 211. l.; Májay Endre 1965. szeptember 23-i tájékoztató jegyzéke szerint Kovács Lajos a vele folytatott beszélgetés alkalmával a Securitate emberének nevezte Sebét. CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 112. l.

⁶¹ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 214. l.

⁶² CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 96. l.

⁶³ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 95. l.

⁶⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 169. l.

⁶⁵ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 100. l.

⁶⁶ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 120. l.

⁶⁷ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 140. l.

⁶⁸ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 62.

⁶⁹ Torockói és brassói lelkész (1950–1993), a Sepsiszentgyörgyi Unitárius Egyházkör esperese (1980–1984). „Bob Gabriel” fedőnév alatt is tevékenykedett.

mátorok 1967. szeptember 21-én, illetve 1970. október 31-án kelt jelentéseire alapozták. Előbbi információja Albert William Cramer IARF-főtítkártól származott, és arról szólt, hogy mivel az 1966. évi hágai és londoni kongresszusokon mindenki tudta, hogy a Securitate embere, ezért tartózkodtak a vele való találkozásoktól.⁷⁰ Török Mihály székelyszentmihályi lelkész beszámolója alapján „Zoia” jelentésében a székelyudvarhelyi egyházkör több lelkészének Sebével szembeni ellenszenvéről beszélt, amiért az a Securitate informátora.⁷¹ Az ügynöki működésre vonatkozó információkat az elemzés szerzői megalapozottnak találták, és ennek nyilvánvaló jeleként értékelték azt, hogy külföldi útjairól (Hága, London) szóló beszámolói szegényes hírértékűek, a kolozsvári illetőségi személyekről adott egyes jelentési pedig értéktelenek voltak. Ugyanezzel magyarázták az egyházat meglátogató külföldi személyekről készült beszámolók silány, vázlatyszerű voltát is, amelyek lényegében csak a megtett útvonalat ismertették, azaz a jelentéstevőnek nem volt, miről beszámolni, mivel az érintkezésbe kerülő személyek óvakodtak vele komolyabb beszélgetésekbe bocsátkozni.⁷²

A Sebével kapcsolatban újból felmerült gyanú utóéletét illetően két hipotézis állítható fel. Az első tézis szerint az nem tudott teret nyerni és tartósan beágyazódni sem a belső, sem pedig a külső egyházi körökben, és megalapozatlannak minősülő információként egy idő után az együttműködés hírért hamis szóbeszédként kezelték. Ezt a feltevést támaszthatja alá ugyanezen elemzés azon információja, amely a lelepleződésre utaló bizonyítékok/feltételezések felsorolása után (értéktelen, vagy kevés hírértékkel bíró jelentések) már arról tudósított, hogy 1972-ben a Heidelbergben tartott IARF-kongresszusról sikerült műveleti szempontból hasznos adatokat begyűjtenie. Az 1973. december 29-én készült elemzés is megerősítheti azt a feltevést, hogy az együttműködés gyanúja olyan elszigetelt, pillanatnyi jelenség lehetett, ami nem tudott tartósan meggyökerezni, illetve széles körben elterjedni az egyházi köztudatban. Ez szerint 1973-ban nagy mennyiségű és hasznos információt gyűjtött be mind a belföldi, mind pedig a külföldi problémakörökben, a Securitate pedig nem kapott hírt arra vonatkozóan, hogy az egyházban vagy az ismeretségi körében együttműködéssel gyanúsították volna.⁷³ Mivel a későbbi elemzésekben nem olvashatunk erről a kérdésről, ezért valószínűsíthetjük azt, hogy a közvetlen környezete és az egyházvezetés megbízott tisztviselőjében. Ezt a bizalmat látszik alátámasztani az 1983. október

⁷⁰ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 62., 146., 148.

⁷¹ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 62., 174. l.

⁷² CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 62–63. l.

⁷³ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 64. l.

21-i és 1985. augusztus 10-i elemzési jegyzék is, melyek szerint a Securitate nem tudott arról, hogy leleplezte volna magát, az ismeretségi körében pedig megbíztak benne, nem gyanúsították együttműködéssel.⁷⁴

A másik hipotézis szerint egy szűkebb kör tudott Sebe ügynöki ténykedéséről, felismerésüket azonban a legnagyobb diszkrécióval kezelték, és meggyőződésüket kizárólag csak a legbizalmasabb kapcsolataikkal osztották meg. Mivel az együttműködésre vonatkozó információ nem kapott nyilvánosságot, ezért a többség fenntartások nélkül viszonyult Sebéhez, és csak néhányan voltak azok, akik tartózkodtak informális beszélgetésekbe bocsátkozni vele. Feltételezésünk alátámasztására Májay Endre két tájékoztatási jegyzékére hivatkozhatunk, ezek ugyanis arról tudósítanak, hogy akadt egy-két személy egyházi berkekben, akik ügynökként tekintettek Sebére. Az első 1965. szeptember 8-án kelt beszámolóban Kovács Lajos méltatlankodásáról olvashatunk, aki szerint szomorú a helyzetük, mert a Securitate és az Egyházügyi Hivatal emberei – köztük Sebe informátorként – mindenhol jelen vannak, és mindenről tudósítanak.⁷⁵ A második 1966. május 20-án kelt jelentésben Nagy Miklós gyógyszerésznek a Kovács Lajoséval azonos tapasztalatáról olvashatunk: nem érzi jól magát többé az egyházban – mondta –, mert már ott sem lehet szabadon beszélgetni Izsák Vilmos titkár, Sebe Ferenc tanácsos miatt, akik a Securitate emberei.⁷⁶

Nehezen dönthető el egyértelműen, hogy az együttműködés gyanúja miként befolyásolta az ügynök munkáját. Forrásaink szerint mennyiség tekintetében nem volt érdemi hatással, mivel Sebe hasonló vagy nagyobb tételben adott át információkat a Securitaténak, mint az incidenst megelőzően.⁷⁷ A következők nyilvánvalóan tartalmi, illetve minőségi jellegű volt: a gyanakvó személyek csak formális kapcsolatot tartottak fenn, óvakodtak megnyílni az informátor előtt, szemben azokkal, akik fenntartások nélkül megbíztak benne. Természetesen utólagosan nehezen vagy egyáltalán nem dönthető el, hogy egy-egy jelentés műveleti szempontból azért volt-e értéktelen, mert a célszemély nem volt rendszerellenes, vagy pedig azért, mert tudatában volt Sebe ügynöki voltának.

⁷⁴ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 31. l.

⁷⁵ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 112. l.

⁷⁶ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 121. l.

⁷⁷ CNSAS, Fond rețea 187947, vol. 1. 64, 58, 57. l.